

Tekst 2

Overvloed en onbehagen

- 1 In zijn essay *Over de onwetendheid* geeft de Duitse filosoof Hans Magnus Enzensberger een beschrijving van de bibliotheek van de zeer belezen zestiende-eeuwse Duitse humanist Melanchton. Die bevat de boeken van een twintigtal auteurs, dichters, filosofen en kerkvaders en daarnaast nog wat vakliteratuur. Kortom, de privé-bibliotheek van Melanchton, die toch al vanaf zijn twaalfde naar de universiteit ging, kon in een doorsnee keukenkastje. Het merendeel van zijn collega's teerde op hetzelfde beperkte leesmenu. Let wel: we hebben het hier over wetenschappers met Europese uitstraling.
- 2 Wat had de modale man of vrouw in die tijd zoal op het nachttafeltje liggen? Niets. En de artistieke elite dan? Eind 2003 verscheen het boek *Rembrandt's Reading – the Artist's Bookshelf of Ancient Poetry and History*. Auteur Amy Golahny telt precies 22 boeken ten huize van deze schilder. Golahny kon er zeven van identificeren, waaronder de bijbel en veel vakliteratuur, zoals een werk over de kunst van Dürer en Karel van Manders *Schilderboek*. Al met al een erg overzichtelijke bibliotheek. Johannes Vermeer en Saenredam bezaten ongeveer even weinig boeken als Rembrandt. Alleen Pieter Pauwel Rubens past met zijn ruim 550 boeken niet in dit beeld, maar hij was dan ook veel meer dan alleen maar schilder. Rubens was ook humanist, geleerde en diplomaat met een grote internationale staat van dienst.
- 3 Waarom deze historische voorbeelden? Allereerst om het eeuwige refrein over de ontleding en vooral de verschraving van de leescultuur enigszins te relativieren. Ten tweede om des te scherper de diepe kloof te laten voelen tussen het boekenvak van vroeger en het hedendaagse uitgeefbedrijf.
- 4 Tegenwoordig is het probleem niet zozeer dat de leeshonger van de lezer niet gestild kan worden, het probleem is veeleer indigestie. We zwemmen in een heuse boekenzee. Alleen al in het Nederlandstalige gebied werden er de afgelopen jaren per jaar zo'n 20.000 nieuwe titels gedrukt – 17.000 in Nederland, 3.000 in Vlaanderen. Een goede eeuw geleden bedroeg de jaarlijkse totale boekproductie in Nederland nog om en nabij de 3.000 exemplaren. In *So Many Books – Reading in the Age of Abundance* (2005) schrijft Gabriel Zaid: "Als er vanaf vandaag geen enkel boek meer zou verschijnen, dan zou het een lezer nog 2.550.000 jaar kosten om alles te lezen wat er tot nu is gepubliceerd."
- 5 Die overvloed blijft voor de consument, de boekhandelaar en de uitgever niet zonder gevolgen. Hij zorgt op z'n minst voor onbehagen. Geen lezer, ook de professionele recensent niet, kan de huidige boekenproductie bijbenen. Ik ken meer dan één criticus die depressief geworden is door het onverwerkbaar aanbod.
- 6 Zoals de moderne mens op alle gebieden moet kiezen, moet ook de lezer keuzes maken, niet alleen wat genre betreft – literatuur, filosofie, sociologie, biologie, gezondheid, tuin-inrichting, SF, strips, geschiedschrijving – maar ook binnen de diverse genres. Dé literatuurkenner bestaat niet meer. De oude canon is vervangen door een commercieel gestuurde top 10 en die is even wisselvallig en inwisselbaar als de mode. Wat telt, althans oppervlakkig

- bekeken, is de mainstream, een vergaarbak van kwaliteit en pulp.
- 7 Welke betrouwbare gids moet de doorsnee boekenliefhebber, of hij nu lezer, handelaar of uitgever is, volgen, als zelfs de meeste recensenten geen overzicht meer hebben, laat staan over de nodige historische bagage beschikken om die massa boeken te plaatsen en te duiden?
- 8 Dat keuzeprobleem geldt overigens niet alleen voor boeken. Want behalve een boekenberg is er ook een soapberg, een schilderijenberg, een cd-berg en, sinds kort, ook een gestaag groeiende dvd-berg. Deze verwarrende en onrustmakende overvloed doet zich feitelijk op alle mogelijke cultuurdomeinen voor: theater, film, (pop)-muziek, internet, sport, entertainment, kranten, tijdschriften, radio- en tv-programma's, tentoonstellingen, gastronomie.
- 9 Het boek heeft als drager van informatie en als bron van ontspanning zijn monopoliepositie ondergraven zien worden door andere media en amusementsvormen. Het boek is geen primus inter pares meer, zoals de spraakmakende gemeente met wortels in het oude ontwikkelingsideaal probeert vol te houden. Het boek is nu een medium naast alle andere media. Dat maakt niet alleen de concurrentie in het culturele veld veel groter, het immense cultuur-aanbod zet ook aan tot zapedrag. Zappen, shoppen, samplen, het zijn vandaag de dag niet voor niets modieuze bastaardwoorden. In die zin is het overaanbod zowel spiegel als aanjager van de individualisering van onze samenleving. De diversiteit van wat de lezer wil en de concurrentie van de andere media dwingen de uitgeverijen volgens de regels van de vrije markt tot een steeds groter aanbod, met alle zakelijke risico's van dien.
- 10 Intussen klinkt alom de klaagzang dat er te veel boeken zijn. Maar als er inderdaad te veel boeken zijn, welke boeken zijn dan overbodig? Een eensluidend antwoord op die vraag bestaat niet, want het antwoord verschilt van lezer tot lezer. Het literaire milieu bijvoorbeeld kijkt graag neer op misdaad-, kook- en tuinboeken. Toch is er een groter publiek voor dit soort boeken dan voor het gemiddelde literaire werk. Sinds ik zelf een ruime tuin tot mijn bezit mag rekenen, zie ik het stapeltje tuinboeken in de gezinsbibliotheek groeien. Overbodig kun je dit soort boeken dus niet noemen. Maar hoe zit het met die talloze prachtige romans die aan de straatstenen niet te slijten zijn? Zijn dat dan overbodige boeken? Is het alleen de moeite waard boeken uit te brengen die een grote oplage bereiken?
- 11 Welke criteria hanteert een uitgever om tot uitgave te beslissen? Kwaliteit en verkoopbaarheid, en bij voorkeur een combinatie van beide. Dat lijken erg eenduidige normen, maar dat zijn ze allerminst. Want wat is een goed boek? Elke uitgever denkt daar anders over, om van boekhandelaars en lezers nog maar te zwijgen. Er is niet altijd een rechtstreeks verband tussen kwantiteit en kwaliteit. Het eerste is een meetbaar begrip, het tweede niet. Maar als verkoopbaarheid een criterium is, waarom geven uitgevers dan zoveel boeken uit die niet of nauwelijks verkopen? In 1996 bedroeg de gemiddelde verkochte oplage van een literair werk in ons taalgebied amper 1025 exemplaren. Aangezien in dat cijfer de bestsellers verrekend zijn, betekent dit dat de meeste boeken veel minder verkopen. Met zulke lage aantallen komen uitgevers niet of nauwelijks uit hun productiekosten. Waarom geven ze die boeken dan toch uit? Omdat ze op een gegeven moment, al dan niet geadviseerd door hun verkoopafdeling, een markt voor dat boek zagen. Maar die markt is, net

als de beurs, uiterst onstabiel. Ook dat verschijnsel is vrij recent en weer- spiegelt waarschijnlijk onze hele samen- leving. We spurten van hype naar hype.

12 Er is nog een derde criterium dat uitgevers tot publicatie doet beslissen, een criterium dat naar mijn gevoel zwaarder en zwaarder begint te wegen. Dat is de vraag of een auteur te 'promoten' is, of de auteur *street credibility* heeft. Elk boek in de boeken- berg krijgt om aandacht, concurreert met alle andere boeken, ook die van dezelfde uitgeverij, want zowel het budget als de leestijd van de boeken- consument is beperkt. Alleen die boeken waarvan de auteurs de aan- dacht op zich weten te vestigen, over- leven, althans in de boekhandel, en dan nog meestal maar voor korte tijd. Een moderne uitgeverij is noodgedwongen tevens reclamebedrijf. Van de auteur wordt verwacht dat hij een communi- cator is en het publiek kan bespelen: de schrijver als performer. Tom Lanoye en Arnold Grunberg zijn er het prototype van. Een modern auteur moet bij zijn

*naar: Leo de Haes
uit: De brakke hond, nr. 87*

boek een hapklaar verhaal kunnen leveren dat door de media gretig wordt opgezogen en gereproduceerd. Een schitterend boek schrijven volstaat niet meer. Eén vlot optreden in een tv-show leidt tot hogere verkoopcijfers dan een enthousiasmerende recensie.

13 In de literaire wereld heeft het spek- takel zijn intrede gedaan. Ondanks (of misschien wel dankzij) de zogenaamde ontleding is het aantal promotie- activiteiten voor het fictieboek explosief toegenomen: *Het Nationale Voorlees- ontbijt, De Nacht van de Poëzie, Het Andere Boek, Wereldboekendag, Poetry International, De Maand van het Spannende Boek, Gedichtendag, het Boekenbal, de Jeugdboekenweek, de Boekenweek, de Maand van de Filosofie ...* het houdt gewoon niet op. Wie in een groot deel van deze wervend bedoelde acties participeert, heeft nauwelijks tijd meer om te lezen. Zo raakt de huidige leescultuur gevangen in de paradox dat haar meest enthousiaste aanhangers alleen nog maar horen (voor)lezen door derden.

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.

Tekst 2 Overvloed en onbehagen

- 19p **20** Maak van de tekst 'Overvloed en onbehagen' een goedlopende samenvatting in correct Nederlands van maximaal **200** woorden. Zorg ervoor dat deze samenvatting begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent. Uit je samenvatting moet duidelijk worden:
- welke conclusies getrokken worden uit een vergelijking tussen vroeger en nu ten aanzien van het lezen en het boekenvak;
 - welke gevolgen de hedendaagse overvloed aan boeken heeft voor alle betrokkenen;
 - en met welke moeilijkheden de moderne uitgever te kampen heeft.